

ЦИВІЛІСТИКА

ГОЦАНЮК О. І.,

аспірант кафедри цивільного права № 2
(Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого)

УДК 347.77

ЗМІСТ ПРАВА НА ВИКОРИСТАННЯ ОБ'ЄКТА ПРОМИСЛОВОЇ ВЛАСНОСТІ

У статті досліджується зміст права на використання об'єкта промислової власності, визначаються способи використання. Конструктивному осмисленню піддається наукова позиція щодо розгляду права на використання об'єкта промислової власності як виключного.

Ключові слова: промислова власність, право на використання, винахід, корисна модель, промисловий зразок.

В статье исследуются содержание права на использование объекта промышленной собственности, определяются способы использования. Конструктивному осмыслению поддается научная позиция касательно рассмотрения права на использование объекта промышленной собственности как исключительного.

Ключевые слова: промышленная собственность, право на использование, изобретение, полезная модель, промышленный образец.

Content of right to use of industrial property object is researched in the article. Process of use of inventions, utility models, industrial designs, and topographies of integrated microcircuits, trademarks and commercial name is determined. Legal concept of exceptionality of right to use of industrial property object is analyzed constructively in the article.

Key words: industrial property, right on use, inventions, utility models, industrial designs.

Вступ. Право на використання об'єктів промислової власності, на відміну від права дозволяти використання і перешкоджати неправомірному використанню таких об'єктів, може виникати стосовно всіх об'єктів промислової власності і засобів індивідуалізації товарів і учасників майнового обороту. Майновим правам на об'єкти промислової власності як суб'єктивним правам притаманний власний зміст, який наділяє його власника юридичними можливостями та розкриває внутрішню сутність міри можливої поведінки особи. В контексті розмежування цивільного обороту речей і майнових прав на об'єкти промислової власності інтерес становить визначення змісту права на використання таких об'єктів, як, наприклад, винаходи, корисні моделі, промислові зразки, топографії інтегральних мікросхем.

Правова природа майнових прав на об'єкти правовідносин в цілому і на результати інтелектуальної діяльності зокрема досліджувалась такими вітчизняними і зарубіжними вченими-правниками, як С.С. Алексєєв, М.А. Астахова, Ю.Є. Атаманова, В.І. Борисова, І.В. Венедіктова, М. Глік, Ш. Гхош, В.А. Дозорцев, М.Л. Дювернуа, Р.С. Еннан, А.О. Козинець, В.П. Козирєва, К. Колстон, О.В. Кохановська, Н.С. Кузнецова, Д. Ланге, Д.І. Лео-

щенко, Б.Г. Прахов, О.Е. Сімсон, І.В. Спасибо-Фатєєва, Ю.Є. Туктаров, С. Туткун, М.В. Ус, Н.В. Філік, О.І. Харитинова, Г.Г. Харченко, Я.М. Шевченко, С.І. Шимон, В.Л. Яроцький, М.М. Яшарова.

Постановка завдання. Метою статті є дослідження змісту права на використання об'єкта промислової власності, визначення способів використання, осмислення наукової позиції щодо розгляду права на використання об'єкта промислової власності як виключного.

Результати дослідження. Фізична або юридична особа, наділена майновими правами на об'єкти промислової власності, вправі використовувати їх на власний розсуд будь-яким незабороненим способом [1, с. 147]. В основу майнового права закладено мету задоволення інтересу їх носія, яка у сфері прав промислової власності проявляється саме як можливість використання об'єкта інтелектуальної власності [2, с. 213]. В цьому контексті необхідно відзначити, що законний інтерес задовольняється в ході здійснення права, під яким розуміють реалізацію можливостей, які передбачені змістом суб'єктивного цивільного права. У свою чергу, зміст суб'єктивного цивільного права складають можливі дії уповноваженої особи, вчиняючи які, вона задовольняє свої інтереси [3, с. 287].

Звертає на себе увагу той факт, що в нормативних положеннях стосовно об'єктів промислової власності використовується термін «використання», а не загальноприйнятий для речової сфери правовідносин термін «користування». Аналізуючи співвідношення зазначених категорій, можна дійти висновку про принципову різницю між ними. Користування передбачає отримання корисних властивостей із речі внаслідок її експлуатації. Однак право користування розглядається в юридичній літературі як юридично закріплена можливість власника саме використовувати корисні властивості речі для себе, здобувати з цього користь, вигоду [4, с. 6]. Тобто право користування розкривається посередництвом категорії «використання». Саме ж використання, у свою чергу, має більш складну структуру у зв'язку зі специфікою об'єктів промислової власності, стосовно яких вчиняється, оскільки в такому разі використання конкретизується конкретним способом – яким саме чином об'єкт використовуватиметься суб'єктом [5, с. 63]. Так, наприклад, ст. 28 Закону України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі» визначає, що використанням винаходу (корисної моделі), зокрема, є виготовлення продукту із застосуванням запатентованого винаходу (корисної моделі), застосування такого продукту, пропонування його для продажу, в тому числі через Інтернет, інше введення його в цивільний оборот тощо [6]. Аналогічним чином визначається і використання промислового зразка (ст. 20 Закону України «Про охорону прав на промислові зразки») [7]. Водночас використання сорту рослин розкривається посередництвом права дозволяти чи забороняти використання сорту і полягає, зокрема у виробництві або відтворенні (з метою розмноження), доведення до кондиції з метою розмноження; пропонування до продажу тощо (ст. 39 Закону України «Про охорону прав на сорти рослин») [8]. В той же час використанням засобів індивідуалізації товарів і послуг є їх нанесення на упаковки, етикетки під час пропонування, у рекламі тощо (ст. 16 Закону України «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг» [9], ст. 17 Закону України «Про охорону прав на зазначення походження товарів») [10]. Отже, в контексті майнових прав на винахід, корисну модель або інший об'єкт промислової власності правоволоділець здійснює саме правомочність користування, тобто отримання бажаного ефекту шляхом використання інтелектуального продукту. Іншими словами, уповноважена особа здійснює користування майновими правами через використання об'єкта цих прав, яке, у свою чергу, залежить від природи об'єкта, а тому зміст користування розкривається положеннями спеціального законодавства [4, с. 6].

Способи використання окремих об'єктів промислової власності мають різний характер, але всі вони направлені на надання бажаної форми результату творчої й інтелектуальної діяльності. Це приводить до введення вже в уречевленій формі інтелектуального продукту в цивільний оборот і, як наслідок, отримання управомоченою особою бажаної комерційної вигоди. Тому у контексті виключності майнових прав слушною є думка О.С. Анікіна, який пропонує розглядати категорію використання об'єкта виключного права із позитивного боку

як певні дії, що здійснюються власником виключного права з об'єктом свого права, а також з негативного боку, тобто як дії, заборонені до вчинення особам, що не володіють відповідним правом [11, с. 122].

Варто звернути увагу на особливості положення п. 1 ч. 1 ст. 424 Цивільного кодексу України (далі – ЦК України), згідно з яким до майнових прав інтелектуальної власності відносяться «права на використання об'єкта права інтелектуальної власності» [12], з чого можна зробити висновок про їх множинність. В той же час в подальшому, наприклад, в ст. 464 ЦК України, до майнових прав інтелектуальної власності на винахід, корисну модель, промисловий зразок відноситься «право на використання винаходу, корисної моделі, промислового зразка». Такий підхід може свідчити лише про специфіку моделювання норми права і навряд чи про те, що законодавець хотів підкреслити різноманітність стосовно використання прав інтелектуальної власності. Незважаючи на те, що таке право конкретизується конкретним способом використання об'єкта промислової власності, всі вони залишаються способами реалізації права користування правоволодільцем і не характеризують інші самостійні права.

Окремо необхідно звернути увагу на те, що право використання об'єкта промислової власності не віднесене до виключних положеннями ЦК України, зокрема загальним положенням про майнові інтелектуальні права (ст. 424 ЦК України) й спеціальними положеннями про майнові права на об'єкти промислової власності (ст. ст. 464, 474, 487, 490, 495, 503, 506 ЦК України), що розміщені в межах ЦК України [12]. Однак положення спеціальних законодавчих актів в цій частині дещо відрізняються від положень основного акта цивільного законодавства України. В контексті порушеного питання ч. 2 ст. 28 Закону України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі» визнає за власником патенту виключне право використовувати винахід (корисну модель) за своїм розсудом [6]. Також ч. 2 ст. 20 Закону України «Про охорону прав на промислові зразки» визнає за власником відповідного патенту виключне право використовувати промисловий зразок за своїм розсудом [7], а Закон України «Про охорону прав на топографії інтегральних мікросхем» чітко встановлює, що реєстрація топографії інтегральної мікросхеми надає власнику зареєстрованої топографії інтегральної мікросхеми виключне право використовувати топографію інтегральної мікросхеми на свій розсуд [13]. Такий непослідовний законодавчий підхід дає привід для наукової дискусії. В контексті порушеного питання М.В. Ус підтримує пропозицію О.В. Жилінкової щодо внесення змін до ст. 424 ЦК України для того, щоб застосувати термін «виключне» ще й до права користування, оскільки в іншому випадку її норми є некоректними й такими, що суперечать нормам спеціального законодавства. Крім того, вчений приводить позицію О.М. Мельника, який вважає, що такий розподіл є незрозумілим, невиправданим та недоцільним, оскільки вносить плутанину у використання таких прав. Вчений ставить питання чому, наприклад, право на винагороду не є виключним й відноситься до інших майнових прав інтелектуальної власності [14, с. 536–537]. Відповідна юридична позиція активно підтримується в сучасній юридичній літературі [15, с. 98; 16, с. 18; 17, с. 43].

Проте вважаємо, що такі категоричні висновки позбавляють права на життя і звичайну законодавчу непослідовність, що є наслідком відсутності єдиної наукової думки з приводу порушених питань. Віднесення права використання об'єктів промислової власності до виключних прав не може ґрунтуватись на універсальному законодавчому підході через його відсутність. По-перше, сам законодавець визнає таке право виключним лише в трьох спеціальних законодавчих актах, однак водночас в Законах України «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг», «Про охорону прав на зазначення походження товарів» та «Про охорону прав на сорти рослин» право використання не визнається виключним, незважаючи на те, що всі спеціальні закони в цій сфері приймалися фактично одночасно в період з 1993 року по 1999 рік, а деякі взагалі в один день. Звичайно, можна звертатись до того, що окреслені законодавчі акти непрямо пов'язані з промисловою власністю, оскільки регулюють відносини з приводу засобів індивідуалізації товарів і учасників майнового обороту, однак це не пояснює того, що основний акт цивільного законодавства України, який прийнято після спеціальних законодавчих актів, не визнає право використання відповідних об'єктів виключним. Якщо кваліфікувати відповідний стан речей як юридичну колізію, то за

критерієм часу й юридичною силою перевага повинна надаватись положенням ЦК України.

Не треба виключати і те, що, попри законодавче декларування виключності права використання окремих об'єктів промислової власності, воно таким не є через свою правову природу. Можливо, законодавець і не визнає виключним право використання.

Справа в тому, що саме власник об'єкта права промислової власності може дозволяти і забороняти використовувати такий об'єкт, однак сам він в окремих випадках може не наділятися виключністю особистого використання. Виключність є способом забезпечення панування власника над немайновим об'єктом інтелектуальної власності засобами юридичних конструкцій. І в цьому сенсі виключення із правила про виключність прав на об'єкти промислової власності підтверджує сформований висновок. На підтвердження цієї позиції можна навести ч. 1 ст. 470 ЦК України, що наділяє особу, яка використала об'єкт промислової власності (винахід, корисну модель або промисловий зразок) до подання заявки на такі об'єкти або до моменту, коли було заявлено пріоритет продовжувати таке використання на засадах добросовісності [12]. Це означає, що використання об'єкта промислової власності правоволодільцем не є виключним навіть після легітимації його майнових прав на такий об'єкт. Більше того, це означає, що і право на надання дозволу на використання об'єкта промислової власності також не є виключним, оскільки в зазначеному випадку дозвіл правоволодільця, чії права є легітимованими, не вимагається для використання об'єкта промислової власності попереднім користувачем. Його право користування позбавляє виключності право користування патентовласника.

Другою обставиною, що суперечить виключності права використання об'єкта промислової власності, є інше майнове суб'єктивне право правоволодільця – право дозволяти використання об'єкта промислової власності. Надання патентовласником ліцензії іншому учаснику цивільного обороту означає те, що об'єкт промислової власності може одночасно використовуватись декількома учасниками правовідносин, а тому використання такого об'єкта правоволодільцем не може вважатись виключним. Про виключність в такому випадку взагалі не можна впевнено говорити через саму конструкцію надання дозволу (ліцензії) на використання об'єкта промислової власності зі збереженням за правоволодільцем права користування ним. Те саме стосується і відкритої ліцензії на використання об'єкта промислової власності, коли одночасно ним можуть користуватись декілька суб'єктів.

Наведене вкотре підтверджує, що виключність майнових прав на об'єкти промислової власності є правовим засобом забезпечення прав учасника майнового обороту на об'єкти промислової власності в умовах неможливості забезпечити йому фізичного панування над річчю, як у випадку з речовими правами. Проте законодавчий підхід до цього питання є досить неоднозначним і певною мірою непослідовним. Зокрема, цілком логічно, що комерційне (фірмове) найменування ідентифікує конкретного учасника майнового обороту і не може одночасно ідентифікувати іншого суб'єкта, що і пояснюється відсутністю у правоволодільця права дозволяти використовувати таке найменування іншим учасником правовідносин. Право використання такого найменування дійсно є виключним і обмежене в способах відчуження, в той же час право використання винаходу, промислового зразку, корисної моделі, навпаки, не має виключного характеру, однак визнається таким законодавцем. Саме тому знаходить підтвердження позиція, що виключність є факультативною ознакою майнових прав на об'єкти промислової власності, що притаманна лише деяким з них, однак не всім. При цьому виключність забезпечується не фізичними властивостями об'єкта правовідносин, а юридичними конструкціями, тобто є формалізованою.

Висновки. Підводячи підсумок вищевикладеному, необхідно відзначити, що майнові права промислової власності утворюють систему правомочностей правоволодільця, що мають на меті забезпечити повне і всебічне його юридичне панування над об'єктом промислової власності. Однак, як показує проведений науковий аналіз, не всі права, перелічені в ст. 424 ЦК України, мають виключний характер. Наведене вище підтверджує природну спорідненість права власності й інтелектуальних прав в частині прав промислової власності і водночас окреслює принципів позиції речових прав, що не можуть бути застосовані до інтелектуальних

прав, що водночас обумовлює необхідність більш чіткого визначення правомочностей правоволодільця стосовно об'єктів промислової власності і використання додаткових юридичних конструкцій, що забезпечують перехід його прав до інших учасників майнового обороту. Очевидним є принципове розмежування змісту права на використання об'єкта промислової власності і речових прав на об'єкти правовідносин, що створюються в процесі реалізації прав на використання винаходу, корисної моделі, промислового зразка тощо. Крім того, вбачається, що можливість суб'єктивного права задовольняти інтереси суб'єкта залежить від об'єкта, з приводу якого таке право виникає. У зв'язку з цим право використання результатів інтелектуальної діяльності, що конкретизується способами, визначеними положеннями законодавства, може задовольнити інтереси відповідного суб'єкта, наділяючи його мірою поведінки стосовно такого результату, що втілюється у створенні речей, їх зберіганні, введенні в цивільний оборот, використанні позначень на вироблених товарах тощо і забезпечуючи йому панування над таким використанням, що є не завжди недоступним іншим учасникам майнового обороту.

Список використаних джерел:

1. Сычев А.Н. Защита интеллектуальной собственности и патентование : [учеб. пособ.] / А.Н. Сычев. – Томск : Эль Контент, 2012. – 160 с.
2. Шимон С.І. Сутність майнових прав як об'єктів цивільних правовідносин: спроба теоретичного осмислення / С.І. Шимон // *Держава і право*. – 2013. – Вип. 59. – С. 208–213.
3. Єфремова І.І. Механізм реалізації суб'єктивних цивільних прав / І.І. Єфремова // *Митна справа*. – 2012. – № 5 (83). – Ч. 2, Кн. 1. – С. 285–290.
4. Крижна В.М. Поняття та зміст прав інтелектуальної власності / В.М. Крижна // *Теорія і практика інтелектуальної власності*. – 2013. – № 1. – С. 3–7.
5. Недогібченко Є.М. Способи та правові форми використання об'єктів патентного права в діяльності суб'єктів господарювання / Є.М. Недогібченко // *Теорія і практика інтелектуальної власності*. – 2013. – № 5. – С. 62–67.
6. Про охорону прав на винаходи і корисні моделі : Закон України від 15 грудня 1993 року № 3687-ХІІ // *Відомості Верховної Ради України*. – 1994. – № 7. – Ст. 32 (із змінами).
7. Про охорону прав на промислові зразки : Закон України від 15 грудня 1993 року № 3688-ХІІ // *Відомості Верховної Ради України*. – 1994. – № 7. – Ст. 34 (із змінами).
8. Про охорону прав на сорти рослин : Закон України від 21 квітня 1993 року № 3116-ХІІ // *Відомості Верховної Ради України*. – 1993. – № 21. – Ст. 218 (із змінами).
9. Про охорону прав на знаки для товарів і послуг : Закон України від 15 грудня 1993 року № 3689-ХІІ // *Відомості Верховної Ради України*. – 1994. – № 7. – Ст. 36 (із змінами).
10. Про охорону прав на зазначення походження товарів : Закон України від 16 червня 1999 року № 752-ХІV // *Відомості Верховної Ради України*. – 1999. – № 32. – Ст. 267 (із змінами).
11. Аникин А. С. Содержание и осуществление исключительных прав : дисс. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.03 «Гражданское право; предпринимательское право; семейное право; международное частное право» / А.С. Аникин. – М., 2008. – 239 с.
12. Цивільний кодекс України : за станом на 1 липня 2016 року // *Відом. Верхов. Ради України* – 2003. – № № 40–44. – Ст. 356.
13. Про охорону прав на топографії інтегральних мікросхем : Закон України від 5 листопада 1997 року № 621/97-ВР // *Відомості Верховної Ради України*. – 1998. – № 8. – Ст. 28 (із змінами).
14. Харьковская цивилистическая школа: объекты гражданских прав : [монография] / [И.В. Спасибо-Фатеева, В.И. Крат, О.П. Печеный и др.] ; под. общ. ред. И.В. Спасибо-Фатеевой. – Х. : Право, 2015. – 720 с.
15. Іващенко В.П. Політика національних урядів у сфері охорони об'єктів права промислової власності у роки української революції (грудень 1917–1921 років) / В.П. Іващенко, А.Гю Морозов // *Теорія і практика інтелектуальної власності*. – 2013. – № 5. – С. 96–103.
16. Меггс П.Б. Интеллектуальная собственность / П.Б. Меггс, А.П. Сергеев. – М. : Юристъ, 2000. – 400 с.
17. Філік Н.В. Право інтелектуальної власності : [навч. посіб.] / Н.В. Філік, В.П. Козирева. – К. : Вид-во Нац. авіа. ун-ту «НАУ-друку», 2009. – 120 с.

